

LA LITERATURA I LA DINAMITZACIÓ DE L'ENTORN

En primer lloc abans de començar vull donar les gràcies per haver-me situat al lloc on m'han situat i per les al·lusions que han fet tant l'Anna Aguiló com la Montserrat Comas a una conversa que vam tenir a casa i que avui intentaré més o menys desglossar entre el pessimisme del director de l'ILC i l'optimisme del regidor de Badalona; i veuran que entre les dues, encara em decantaré més per la banda del director, però ara sabran perquè ho dic.

Jo constato que ens els darrers 20- 30 anys la literatura com a tal ha perdut pes en la borsa de valors públics, en la borsa de l'opinió pública, o almenys ha perdut el pes que havia tingut des del segle XVIII. Suposo que per explicar aquesta pèrdua de pes es poden invocar diverses raons: unes pròpies de la literatura i, les altres, de caràcter general.

Comencem per les raons pròpies de la literatura. L'any 2007 Todorov va publicar un assaig que titulava *La literatura en perill* i que plantejava el problema de que la literatura podia desaparèixer. Va analitzar, reflexionar, aquesta situació en perill de la literatura a través de dues vies.

En primer lloc, els objectius i mètodes de l'ensenyament, i en segon lloc, l'evolució de la literatura des del món clàssic fins avui. I tant en un cas com en l'altre advertia un mateix fenomen: el progressiu allunyament tant de l'ensenyament com de la literatura, el progressiu allunyament de l'home i de la seva realitat i; d'altra banda, el progressiu replegament sobre ells mateixos, tant per part de la literatura sobre ella mateixa com per part de l'ensenyament sobre ell mateix.

En línies generals estic d'acord amb aquest plantejament i ho he dit en més d'una ocasió, si bé també he dit que dissentia amb alguns punts. Per exemple, no crec que la literatura estigui en perill, com diu Todorov, per l'oposició entre la literatura de creació i el que ell anomena la literatura industrial, és a dir, la literatura popular de consum. Una literatura industrial o popular de consum que segons ell pot acabar devorant la primera. Jo crec que això no és cert perquè sempre hi ha hagut dues literatures: una de creació i una d'industrial. Per exemple, hi havia el senyor Góngora i al costat les novel·les de cavalleries, i hi havia d'una banda Baudelaire, i per altra banda la novel·la de fulletó. La primera, Góngora- Baudelaire, era sempre una literatura molt minoritària, però era la literatura que arrencava, que obria les portes al futur. En canvi l'altra literatura, aquí se'n diu literatura de cordill o bé novel·la cavalleresca o de fulletó, era la que llegia les grans majories.

De fet, els grans referents que avui utilitzem no són sinó una síntesis d'aquests dos tipus de literatura. Shakespeare, per exemple, o Víctor Hugo o Tolstoy, aquests són d'una banda autors molt minoritaris, de creació o d'investigació, i d'altra banda, autors majoritaris, novel·listes de fulletó. Aquí en tenim alguns casos, per exemple el de la Rodoreda que tant pot ser llegida en funció purament literària com en funció de portera de casa, és a dir, de perfumista.

Si avui sembla, com opina Todorov, que la literatura industrial tendeix a imposar-se a la primera, és per tres motius. En primer lloc, tal com diu Todorov, pel propi tancament de la literatura en ella mateixa i fins i tot d'una certa indecisió a partir de la gran ruptura de les

avantguardes, -que per cert Todorov condemna i jo no condemno. Vull dir que després de la ruptura de les avantguardes s'ha produït una certa indecisió en el món de la creació, entenent creació com a investigació, com a obertura de nous camins, no com a repetició. Això, en primer lloc, jo crec que és cert. Hi ha dues altres raons, en segon lloc i per dir-ho com Ortega y Gasset, la rebel·lió de les masses i en tercer lloc els avenços tecnològics.

La rebel·lió de les masses i els avenços tecnològics estan canviant substancialment la idea de cultura, o almenys la idea de cultura com l'hem entesa a occident des dels grecs. Per exemple, la televisió, un avenç tecnològic, ha trencat molts esquemes buscant l'espectacle en ell mateix, l'impacte immediat, un impacte que dura el que dura l'impacte, l'endemà ja ha desaparegut. O bé internet. Dos aspectes que han incidit damunt el món de la cultura.

Internet, d'una banda, donant una informació indiscriminada, i d'altra banda, amplificant l'ego de la gent (això també passa en la televisió). Aquella persona que vivia tancada en ella mateixa, ara té la possibilitat d'adreçar-se al món i llavors expliquen autèntiques tonteries pròpies i no pròpies. Tot plegat, evidentment, té una icona que és *la princesa del pueblo*. Aquesta és la gran icona d'aquest món d'espectacle, aquesta és la cultura que ha anat desplaçant la idea de cultura que havíem heretat dels grecs. Tot això pot sonar molt personal però es el que penso.

La literatura com a tal, no ha sabut trobar o no ha pogut trobar un lloc en aquesta nova idea de la cultura. Si pensem, per exemple, en el cas de la televisió, en el millor dels casos, la literatura no ha estat sinó un pou d'arguments per a sèries melodramàtiques. En els millor dels casos la literatura ha estat objecte d'entrevistes o debats sobre llibres, en preferència, òbviament, a llibres industrials, o bé taules rodones.

La gràcia que pot tenir algun programa de televisió és que es riuen d'ells mateixos i apareix aquesta mínima presència de la literatura en el sentit de creació, és el cas de la caricatura en les tertúlies de Polònia, amb aquell Ampar Moliner, Quim Monzó i Pere Gimferrer. Aquesta és la paròdia de l'únic paper que ha aconseguit assegurar-se la literatura com a tal dins el món de Belén Esteban, per entendre'ns.

No solament està canviant la idea de cultura, sinó que a més a més està canviant el món. Probablement aquest canvi de cultura no és sinó un reflex del canvi que s'està produint al món aquests darrers 20-30 anys, per ser mínimament precís o mínimament imprecís.

Jo diria que aquests canvis globals tenen dues explicacions, d'una banda, la internacionalització propiciada pel món financer, o si vostès volen pel món polític i econòmic, i pel món científic. Fa anys es discutia ciència i literatura, actualment ja no es discuteix, és la ciència i la literatura ja no existeix, no entra dins el debat. Aquesta internacionalització, per tant, ha tingut una conseqüència molt important i és que ha aparegut un nou llatí, que és l'anglès. Totes les llengües s'han reduït a una de sola, el nostre llatí d'avui és l'anglès. És la llengua que serveix pel món de les finances, pel món de la ciència, etc.

El segon gran factor d'aquest canvi global són, òbviament, els moviments migratoris. Primer van ser els pobles asiàtics qui van envair Europa i van arribar fins aquí els visigots. I des de la *batalla de Lepanto* el món occidental vivia més o menys tranquil. Després van ser els europeus

qui van emigrar a Amèrica i més o menys a l'Àfrica, i ara són africans, llatinoamericans i asiàtics, qui han envaït tot Europa occidental. I no hi ha hagut una política d'integració; potser no és possible, però en tot cas no n'hi ha hagut i ha fracassat a Alemanya, a França, a Gran Bretanya...

Dins aquest context, quines conseqüències pot tenir pel món de la literatura? Jo diria que en principi les llengües i literatures nacionals poden arribar a ser simplement una tarja d'identitat, davant la internacionalització, davant la immigració. I, evidentment, les llengües i literatures sense estat i d'escassa demografia tenen un futur absolutament incert, crec jo. Per això he dit que jo aniria cap al pessimisme i després intentaré remuntar-ho.

En el nostre cas a més a més de trobar-nos en aquest context i tenir un futur incert, tenim un handicap, i és que la literatura s'ensenya a secundària a França, a Itàlia, a Espanya, però pràcticament no s'ensenya a Catalunya. Ha caigut brutalment la literatura dels programes de secundària de Catalunya. Aleshores vol dir que la literatura queda absolutament desamparada, queda tant desamparada que per exemple el triomf de la televisió, o la imposició de la televisió com a sistema de transmissió cultural, o d'internet ha fet caure la premsa escrita perquè la publicitat ha passat a internet, perquè les notícies ja les donen les televisions molt abans que els diaris, etc. I la premsa escrita que era un dels refugis de la literatura, i quan dic refugis vull dir que les col·laboracions de la premsa escrita eren col·laboracions literàries: Azorín, Miquel dels Sants Oliver, el mateix Maragall, no cal dir Pla, Hostalric... que a la premsa diària o setmanals feien articles constantment recordant escriptors del passat o del present. Això ha desaparegut, les col·laboracions literàries de la premsa escrita, la que queda, són col·laboracions generalment d'opinió política o bé d'humor, però no de literatura.

Per això crec que els Espais Escrits poden ajudar a mantenir vives les grans columnes de la literatura. Espais escrits que d'altra banda són molt diversos i seria difícil fer un anàlisi conjunta, perquè hi ha els arxius, hi ha les cases, cases-muesus o no, i les fundacions. No és el mateix la Casa Pla de Palafrugell que la Fundació Rodoreda que és un arxiu que no té local, i per tant no pot fer les operacions que pot fer per exemple la Casa Pla, per dir-ne dues que m'hi sento molt lligat.

Aleshores jo crec que val la pena, com a prioritat, posar molt d'èmfasis en aquests Espais Escrits i també val la pena de remarcar almenys dos fets d'aquest propòsit. Fins ara els espais literaris han nascut d'una manera espontània i anava a dir arbitrària, en general impulsats per la família o grups afins. Per tant, on hi ha hagut família o grup afí ha sortit un espai, però el pobre escriptor que no ha tingut això, no ha tingut espai. Té espai Pla que em sembla fantàstic, però no té espai Gaziol, no té espai Ruyra; té un espai limitat Rodoreda, però no té un espai en Riba.

Jo penso i crec que s'hauria de fer un mapa significatiu de la literatura catalana. Quan dic mapa vull dir que conjugui els valors en ells mateixos i els valors que ho siguin d'una població concreta, o regió concreta. Que lligui els dos possibles fets. Perquè per les ciutats petites i pels pobles grans, els escriptors poden servir d'objecte d'identificació. Per exemple, Gaziol és un objecte d'identificació per Sant Feliu de Guíxols però ho és fora Sant Feliu de Guíxols, no a Sant Feliu. A Sant Feliu té un carrer i una escola, però la gent del carrer no sap qui és. Allà hi ha una fàbrica que era de la seva família que l'han convertit en pisos i després hi ha la casa on ell i la

seva família van residir; doncs no hi ha manera d'aconseguir que algun d'aquests elements es converteixin en un espai que permeti atreure no solament la gent de fora sinó també la gent de dins. Per tant, el primer que intentaria de fer és un mapa significatiu en aquests dos sentits que he dit; estendre'l al País Valencià i a les Illes, on penso amb la casa de Joan Fuster o les cases de Llorenç Moyà i Llorenç Villalonga que tots dos són de Binissalem i tenen el seu paper allà.

Després, una cosa que a mi em semblaria fonamental és completar aquest mapa, amb un mapa dels arxius literaris particulars. És a dir, un sap que si va a la casa Maragall trobarà els arxius allà, si va a Sinera trobarà els papers de l'Espriu..., però on són els papers de Junoy, per exemple. Els estudiosos estan intentant localitzar els arxius privats que han anat passant de pares a fills, de pares a nebots.

On són els papers de Casacuberta? Els té el nebot, però tu has de descobrir que són a cal nebot, on viu el nebot, el número de telèfon i parlar amb el nebot perquè t'ho deixi. Doncs un lloc on l'estudiós ja trobés totes aquestes investigacions fetes, això costaria però tampoc costaria gaire.

Hi podria haver el mapa de cases, arxius, fundacions i al costat tenir un document amb la localització dels arxius particulars.

Aleshores, aquestes cases, aquests, arxius, aquestes fundacions, haurien de sortir al carrer, no viure tancades a casa, i si és possible coordinar i intercanviar les activitats i promoure'n de noves. Evidentment ara estan de moda els itineraris literaris, però els itineraris tenen una vida limitada perquè un cop una persona ha fet un itinerari, suposant que li interessa fer l'itinerari, no el tornarà fer en la seva vida. Llavors només queda reduït a les escoles, les escoles sí que poden portar els mestres, els nens, a seguir els passos de qui sigui; ara, no és una qüestió d'adults estar fent constantment els itineraris ja que arriba un moment que els sap de memòria.

D'altra banda, hi ha l'obra de Llorenç Soldevila que ha començat a sortir que va més enllà d'aquests espais concrets perquè fa paisatges i pot establir itineraris de diumenge o dissabte i diumenge i sempre poden ser variats. És molt important muntar itineraris però sabent que és una moda i que es pot convertir només en una sortida escolar.

Hi ha un fet que es fa però que es fa amb poca intensitat, i que això podrien contribuir a fer-ho aquestes cases, arxius i museus que són les lectures d'obres concretes i el debat en petit comitè guiat per un expert. Això ho fa la xarxa de biblioteques però aquí es podria ampliar als arxius, biblioteques i museus.

Després hi ha una qüestió que són les exposicions, si es fan i s'intercanvien, la de Pla pot anar a Vilanova i de la Boleiguer a Mataró. El problema és que les exposicions són avorrides si es fan avorrides, si només són llibres i papers o només fotografies són avorridíssimes. S'ha de trobar el desllorigador perquè aquestes exposicions resultin divertides i per exemple fer ambientacions. A mi se m'acudeix que una de les exposicions que es podria fer és una exposició de retrats d'escriptors del Cases, del Tàpies, del Subirats, o de caricatures de l'Apa... Petites exposicions, no amb els originals però sí amb reproduccions fotogràfiques, i això ben

vestit pot resultar divertit. S'han fet exposicions que han tingut èxit i que han rodat, per exemple la de Rodoreda no ha rodat només per tot Catalunya sinó també per Espanya, perquè era més o menys divertida.

I després les representacions teatrals, aprofitant els grups amateurs. Al costat del que ja existeix jo diria alguns exemples que potser es podrien posar a prova, com promoure que les obres dels titulars de la casa estiguin sempre al mercat, això és important. Aquí diuen que han reeditat *Betúlia*, dons a Sant Feliu de la Costa Brava no existeix al mercat, està esgotat. Procurar que sempre estiguin al mercat, i sobretot entrar en un món que és el de la promoció de traduccions. A la Fundació Rodoreda intentem que, primer, sempre estigui al mercat tota la Rodoreda i, segon, que estiguin al mercat totes les traduccions, a qualsevol llengua. Cal intentar estimular les traduccions. I aquí vindria un punt que jo n'he parlat a diversos consellers de cultura els quals han fet orelles tancades, com solen fer sempre, i és muntar un sistema de venda de traduccions, aquí. Per exemple si un va a la Casa Pla, a l'arxiu Espriu, que es trobin les traduccions a l'anglès, francès, alemany, etc. perquè si hi van estrangers després ho puguin comprar. Això és una experiència que jo tinc personal, el primer cop que vaig ser a Grècia em vaig trobar botigues destinades als turistes (jo era turista) que venien escriptors grecs en traduccions angleses, italianes... i jo vaig comprar les traduccions. O bé si vas a Sant Michele, a Capri, a la casa d'Axel Munthe, hi ha totes les traduccions excepte la catalana que no sé perquè però no hi era.

De la mateixa manera que jo promouria que a la casa d'Axel Munthe hi hagués la traducció catalana, aquí faria, i sobretot als pobles de la costa, posar a disposició les traduccions que existeixen perquè els estrangers que visitin la casa o es banyin allà puguin trobar la traducció de folano a l'anglès o de sotano al francès.

Això simplement vol dir importació de les traduccions i venda d'aquetes traduccions aquí, i després impulsar cursos i conferències en els centres escolars de la població. Per exemple Palafrugell, que l'institut organitzi conferències pels estudiants. A les conferències cada vegada hi va menys gent, però si fas un curs o una conferència dins un curs de literatura, de les poques classes que es fan de literatura a l'institut de la població en qüestió, allà almenys els nanos s'assabenten que aquella població té una icona que potser valdria la pena llegir-la.

I per últim, i que ens ha donat resultat a la Fundació Rodoreda, és fer premis oberts per estudis de primària i secundària, premis oberts vull dir premis sobre un tema relacionat amb l'autor en qüestió.

Això s'hauria de fer coordinat. Precisament, una de les coses que crec fonamentals però que a mesura que vagi prenent volum s'hauria de precisar és la coordinació i intercanvi d'actes d'aquesta mena. Perquè un pot fer una exposició sobre el cementiri de Sinera a Arenys però allò també pot interessar a Lleida. Això només consisteix en coordinar i intercanviar.

El gran drama és el del finançament, això s'hauria de fer en relació amb l'Institut Ramon Llull tota la part de les traduccions. Si l'Institut Ramon Llull paga moltes de les traduccions, no totes, llavors podria cobrar en exemplars. I distribuir-los aquí, no de cara el públic d'aquí sinó de cara el públic foraster. Si Barcelona és una ciutat turística i la Costa Brava és una zona

turística, doncs aprofitar-ho literàriament. I després anar a parlar amb ajuntaments, Diputacions, caixes i entitats locals.

Per exemple jo penso que un cop fet aquest mapa significatiu, la mateixa associació hauria d'escriure en alguns casos, ajuntament o diputació, demanant coses concretes, per exemple que es constitueixi la casa Ruyra a Blanes. Ara, abans has d'anar a Blanes, parlar amb la gent de Blanes, veure les possibilitats que hi ha, i fer una acció sobre l'ajuntament. Vol dir molta mobilització, moltes hores, molta dedicació, això és evident. Però penso que l'empresa és suficientment important de cara un futur més o menys incert com per posar-hi totes les prioritats. També cal pensar quines són les prioritats, de vegades poden canviar segons les circumstàncies.

Jo no sé si amb això d'aquí he dit coses que valia la pena o no, en tot cas és més o menys la línia que vam tenir en la conversa que han eludit a casa meva amb aquestes puntes de pessimisme respecte el futur incert de la literatura, en particular de les literatures petites.

Tinc cert coneixement de la literatura europea, però per exemple de literatura hongaresa no en tinc ni idea. Conec els escriptors hongaresos que han escrit en alemany, però hongaresos que han escrit en hongarès en tinc un coneixement petitíssim. I tu, a què pots arribar si no tens ni estat que d'alguna manera et consolidi.

De totes maneres no vull caure aquí en el pessimisme, tota la meva vida l'he dedicat a això i fins que em mori continuaré fent-ho.

Als anys 70 amb un grup de teatre que portava l'autor Xavier Serrat vam fer una experiència, una antologia poètica en teatre amb tres espectacles que tenien força gràcia, destinada a l'ensenyament, però ensenyament no se'n va enterar, però aquesta és una altra qüestió, a vegades tens grans projectes i el públic no se'n adona.

Moltes gràcies per la seva atenció i perdonin per si m'he allargat massa i perdonin si he estat massa pessimista o de massa estar per casa.

Gràcies!